לקמן קנב. וש"ל וע" מ"ש במגיגה טו: על הגליון],
 נ"ל למרהן, ג'ן נע"ז ד.
 נ"שן, ד') יומל סט: סנהדרין סנהדרין ק"ל למר ללו וכר"ן, קר., ט) [י"ל טומו מט יום]
 ובמיס נט:], ז) [וע"ע מוס' צ"ב ס: ד"ה מוטב ובמוס' ע"ז ד. ד"ה שהיה בידס], ט) [דה"ב ז' ז'],
 י) [דבכיס ד, לא],

### גליון הש"ם

נמ' ר"י הוה יתיב. עי׳ נ״נ לף יע"ל תוח היב. עי כיינ דף יע"ל תוס' ד"ה עליונים: שם א"ל ר"ו לר' סימון לוכחינהו. טי׳ מדרש רבה לוכה שני ד"ה ולא זכר הדום איכה שני ד"ה ולא זכר הדום רגליו: שם אמר רב מימות הושע בן בארי. ירושלמי פרק חלק ושם איתא הך לימוד בשם שמואל: נימוד בקס קמוחכ: תום' ד"ה מזבח נחושת ובו' שירה בכלי נחושת. עי' זכחים דף ס ע"א תוס', ד"ה ה״ק: שם ד״ה ושמואל וכו׳ ומפרש דשמואל דאמר מימי חואל. אולם בירושלמי פ' חלק מסיים עד עתה עד אותה שעה הזכות קיימת והיינו כפי' רש"י:

### מוסף תוספות

א. כלומר והיה להם למחות עד שיתברר להם שלא יהבלו מהם. מאירי. שלא יקבלו מוום. מווילי. ב. אין נענשים כלל ולא עוד אלא שהשתיקה נאה להם והוא שאמרו. מסירי. ג. את העולה ואת המנחה. חי׳ הר״ן. T. [ו]כדכתיב (דברים ד, לא) ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. סי' הכ"ן, ה. הכי. סי' הכ"ן, ו. את למעז משמע אברהם. בריתו. חי' הר"ו. I. דקאמר התם עד עתה זכות אבות ט. אלא זכות אבות קיימת . לעולם והא דאמר מאימתי תמה זכות אבות היינו לרשעים גמורים כמותם.

## רב נסים גאון

דאמר ר' חנינא חותמו של הקב״ה אמת. תמצא עיקר רברי ר' חנינא בפרק בא לו כהן גדול (דף סט) במס׳ יומא ובפ׳ ד׳ מיתות ודף סדו יומא ובפידי מיוות (דוף טון) במס׳ סנהדרין. ובתלמוד ארץ ישראל במסכת סנהדרין אמרו בדבר זה טעם נאה ביותר ונראה לי לכתבה הנה. והכי אמרו מהו חותמו של הקב״ה רב ביה חות של הקב"ה רב ביבי בשם ר' ראובן אמר אמת, מהו אמת אמר ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר ר' שמעון . רז להיש אלף ראשה דאלפא בן לקיש אלף ואשהו אלפא ביתא, מם באמצעיתה, תיו בסופה לומר (ישעיה מב) אני ה', ראשון שלא קיבלתי מלכותי מאחר, ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף,

עוקבה שהוח רחש לי ולך וחב ב"ד יכווה בחמין: דכסיב בים דוד וגו'. לא ענש אלא מי שבידו לשפוט: חוץ מדבר וה. שנא' במקרא

על כל התועבות הנעשות בתוכה. זהנים מה חמאו אלא אימא על זהנים שלא אלו לדיקים: שלא ישלטו בהם מלאכי מיחו בשרים פרב יהודה הוה יתיב קמיה חבלה. שאני רוצה לשלוח בעיר: דשמואל אתאי ההיא איתתא קא צווחה היינו דכחיב. מעיקרא ועל כל איש קמיה ולא הוה משגח בה א"ל לא סבר ליה אשר עליו התיו אל תגשו ולבסוף מר יאומם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא וממהדשי תחלו: ממהודשי. שהודה יענה א"ל ישיננא רישך בקרירי רישא למקטרג מדת הדין וחזר מן הטוב: דרישיך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב ב"ד מי הוה מובח הנחשת. בימי יחוחחל דכתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר והלא שלמה גנזו ועשה מזבח אבנים משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש של ל"ב אמה דכתיב (מלכים א ח) כי מזבח הנחשת חשר לפני ה' קטן חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליהם מהכיל י כאדם האומר לחבירו ננס וגו' •א"ל ר' זירא לר' סימון לוכחינהו מר להני פלוני ופחול לעבודה: ממהום שחומרים דבי ריש גלותא א"ל לא מקבלי מינאי א"ל שירה. מן הלוים שאומרים שיר בכלי אע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר דא"ר אחא נחשת: סיו סמוס. לרשעים: חוסמו בר' חנינא מעולם לא יצתה מדה מובה מפי של הקב"ה אמת. אמלעית לאותיות הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב ורחשון וחחרון על שם חני רחשון ואני אחרון ואני הוא: אנו בני אדם ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות שהיימו התורה כולה. התיו סימו להם שקיימו התורה מראש ועד סוף: וחיש לה יצילנה. שחין עוד זכות בתוכה וגו' א"ל הקב"ה לגבריאל לך ורשום לאבות שאכלוה: ויפן אליהם למען על, מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא בריתו את אברהם וגו' ולא השליכם ישלמו בהם מלאכי חבלה ועל מצחם של מעל פניו עד עתה. אבל מכאן ואילך רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן השליכם ולא פנה אל ברית אבות: ה' אלהי אברהם ואלהי ילחק וישראל מלאכי חבלה אמרה מדת הדין לפני הקב"ה היום יודע. שאתה זוכר ברית אברהם רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הללו יצחק וישראל מדקאמר היום יודע ותו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים אמרה לא מכלל דתמה ועל ידי רחמים לפניו רבש"ע היה בידם למחות ולא מיחו החכרה להם בימי חואלי: בימי אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם חזקיהו. דכתיב מעתה ועד עולם לא יקבלו מהם יי(אמר) לפניו רבש"ע אם הנחת ה' לבחות תעשה זחת ולח לפניך גלוי להם מי גלוי והיינו דכתיב זקן זכות אבות: בלא חטא. וחטאו בחור ובתולה מף ונשים תהרגו למשחית ועל של אדם גורם לו מיתה: נשבע ובנגעים. היינו יסורים וקאמר כל איש אשר עליו התיו אל תגשו וממקדשי שאין באין אלא משום פקידת עון: תחלו וכתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר

לפני הבית מתני רב יוסף אל תקרי מקדשי אלא מקורשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת מזבח הנחושת מי הוה אמר להו הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני ומאן נינהו ששה אנשים א"ר חסדא קצף אף וחימה ומשחית ומשבר ומכלה ומ"ש תיו אמר רב תיו תחיה תיו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה סדאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת (אמר) ר' שמואל בר נחמני שאלו בני אדם שקיימו את התור' כולה מאלף ועד תיו מאימתי תמה זכות אבות אולה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש פאמר רב מימות הושע כן בארי שנא' יאגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי ושמואל אמר מימי חזאל שנאמר יוחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב יויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה ר' יהושע בן לוי אמר מימי אליהו שנאמר יויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי [את] כל הדברים האלה וגו' ורבי יוחגן אמר מימי חזקיהו שנאמר יילמרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולמעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת

בעטיו

ה' צבאות תעשה זאת וגו': אמר רב אמי אין מיתה בלא חמא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חמא דכתיב ייהנפש החומאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו' אין יסורין בלא עון דכתיב יופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם

וקנים. סנהדרין: רישך בקרירי. אני שאני רבך איני נכוה אבל מר ואצ"ג דדא מקבדי דובחינהו מר. היינו היכא דספק אי מקבלי כדאמר בסמוך לפניהם מי גלויא אבל היכא דודאי לא מקבליב

הנח להם מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין כדאמרינן בהמביא כדי זה שהולית דבור לטובה ומפני עונש מוכחה חזר בו: והחוים סיו "ון (בילה דף ל. ושם) ובפרק שותל (לקמן דף קמח:) גבי מוספת יוה"כה): על מלחום התנשים הנתנחים והנתנקים

מקרא קאמר הכי אלא מסבר׳ דהא דכתיב והתוית תיו על מנחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה היינו בלדיקים גמורים: מזבח נחשת בימי שלמה מי הוה. כדכתינש ששלמה הסירו כי היה קטן מהכילג וא"ת והא כתיב בדברי הימים (ב ד) ויעש שלמה את מזבח הנחשת וי"ל דדרשינן ליה

כי הכא מובח שאומרים לפניו °שירה

בכלי נחשת: קצת אף וחימה. קשה לרשנ"ח

דאמר בפ"ק דמסכת ע"ג (דף ד. ושם) כתיב חימה אין לי וכתיב נוקם ה' ובעל חימה ומשני כאן לישראל כאן לנכרים אלמא דאין להקב"ה חימה על ישראל ואההיא דמס׳ ע״ג השה דבס״פ ארבעה נדרים (דף לב.) אמר חימה משה הרגו דכתיב חימה אין לי ופריך והא כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ומשני תרי חימה הוו:

ושמואל אמר תמה זכות אכות

ורבי יוחנן אמר תחון זבות אבות. אומר רבינו תם דוכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות™ ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית °ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל הדייה מדכתיב למען בריתו¹ ולא למען זכותו ואומר ר"י דבויקרא רבה (פ' לו) דייק מעד עתה כדפי' בקונטרסי ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור"י אלא שמואל האמר דלרשעים תמה אבל לנדיקים לא תמה ובלדיקים איירי ר"י תדע דהא ר"יי אמר בסמוך דמימי חזקי׳ תמה זכות אבות והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתר הכי תחון זכות אבות" ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות ובשלהי ויקרא רבה רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת ולעולם אנו מזכירים אותם וכן הוא אומרי כי אל רחום וגו' ולא ישכח את

ברית אבותיך וגו': אין מיתה בלא חמא. פי׳ (מיתה) לפי שהגורה באה אף על השגגה ואין יסורים בלא עון של מזיד כדאמר ביומא (דף לו:) חטאים אלו השגגות עונות אלו הזדונות ואף על גב דאמר (שבועות דף ח:) גבי שעיר של יה"כ להגין עליו מן היסורים משמע דיסורים באים על שוגג הכא מיירי ביסורי נגעים שהן מכוערים כדמייתי קרא: ארבעה

ו אטם אזנו מזעקת דל גם ו אטַם אָוְנוֹ נּוּנְצְּקּוֹ וְיְלְצְנֵה: הוּא יִקְּרָא וְלֹא יַעְנֶה: משלי כא יג 2 בַּית דְּוָד כַּה אָמָר יְיִ דִּינוּ

2 בַּית דְּוִד כַּה אָמַר יְיָ דִּינוּ לַבַּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מְפָּנֵי רֹע מֵעְלְלֵיכָם: מְיָּד עוֹשֶׁק פֶּן תַּצֵא כְאַשׁ מְפָנִי רֹע מֵעַלְלֵיכָם:

ירמיהו כא יב
ירמיהו כא יב
זיאמר יי אַלְיו
עַבר בְּתוֹף הָעִיר בְּתוֹף ָ ם וְהַתְוִיתָ מִצְחוֹת הא ירושלם על מצ עַל מְצְחוֹת הְאָנְשִׁים הָנֶאֲנְחִים וְהָנֶאֲנְקִים עַל כְּל הַתוֹעבוֹת הַנְּאֲנְקִים עַל כְּל

4 זקן בחור ובתולה וטף ן אָשׁים תַּדְּרְגוּ לְמִשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלְיוּ דָתָו אַל תָגִּשׁוּ וּמִמֵּמְדְּשׁי תָּתַוֹלוּ וַיְּחֵלוּ בְּאָנְשִׁים הזקנים אשר לפני הבית:

5 וְהַנֵּה שִׁשְׁה אֲנָשִׁים בָּאִים

מָדֶרֶךְ שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר מָפְנָה צְפוֹנָה וְאִישׁ בְּלִי מְפְנָה צְפוֹנָה וְאִישׁ בְּלִי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבש בדים וקסת ַּבְּרְתָּה אָגַלֶּה אֶת נַבְלְתָה 6 וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלְתָה אָליָהֶם לְמֵּאֵן בְּרִיתוֹ אָת אַבְרָהָם יִצְּחָק וְיַעֵּקב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הָשְׁלִיכָם מַעל פָּנָיו עַר מלכים ב יג כג עתַה: פ ויהי בעלות המנחה ויגש 9 ויהי בעלות אַליַהוּ הַנְבִיא ויאמר אֶלְהֵיה נְּשְּׁבְּא וְאַתְּהְ אֱלְהֵיה אַבְרְהָם יִצְחָק וְישְׂרָאֵל הַיּוֹם יָוְדַע כִּי אַתְּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאָנִי עַבְדֶּךְ וּבִּדְבָרְךְ עֲשִׂיתִי אַת כַּל הַדְּבָרִים הָאֵלָה:

מלכים א יח לו מלכים א יח לו 10 לְמַרְבָּה הַמְּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל בִּפָּא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם יידָבְן אֶרוּ הַאַלְּהוּ וְצֵבְּי קְנְאַת וְיִ צְבְאוֹת הַּעֲשֶׂה וֹאת: ישעיהו ט ו האוג. 11 הַנֶּפֶשׁ הַרוֹטֵאת הִיא תְּמֵּוֹת בַּן לֹא יִשְׁא בַּעָוֹן הָאָב לָא יִשְׂא בַּעָוֹן הַבּּן צִּדְקַת הַצִּדִּיק עְלְיו הַבּּן צִדְקַת הַצִּדִּיק עְלְיוּ 12 וּפָקַדתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם ובנגעים עונם: תהלים פט לג

# מוסף רש"י

חותמו של הקב״ה אמת. שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו חותם עמהם בתקנתם את חותמו (סנהדרין סד:).

# רבינו חננאל